

Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta, Beograd

Beograd, 21. maj 2016.

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu, donetom na trećoj redovnoj sednici, održanoj 8. marta 2016. godine, izabrane smo u Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije

***Utvrđena helenizovana naselja na jugoistočnom Jadranu
od 4. veka stare ere do rimskih osvajanja -
Aspekti društvenih i ekonomskih promena u paleobalkanskim zajednicama***

koju je podneo kandidat **doktorant Milijan Dimitrijević**. Sa zadovoljstvom Veću podnosimo sledeći

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Milijan Dimitrijević rođen je 26. novembra 1977. godine u Beogradu, gde je 1997. godine upisao studije arheologije na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Diplomirao je 2004. godine i time stekao zvanje mastera arheologije. Doktorske studije započeo je na istom Odeljenju školske 2010/2011. godine i do danas sa uspehom izvršio sve obaveze predviđene programom.

Tokom svojeg profesionalnog obrazovanja, kandidat je učestvovao na velikom broju terenskih istraživanja pod rukovodstvom Filozofskog fakulteta i Arheološkog instituta u Beogradu, kao i Muzeja rudarstva i metalurgije iz Bora i Konzervatorskog odjela iz Splita. Tokom izrade doktorske disertacije obavio je temeljna samostalna rekognosciranja više od dvadeset lokaliteta na jugoistočnoj jadranskoj obali, koja predstavljaju okosnicu njegovog istraživanja i tom prilikom prikupio dragocene i do tada nepoznate podatke o topografiji ovih utvrđenih naselja. Iz ovih istraživanja proistekli su objavljeni radovi:

2014. Stara gradina kod Podgorice. *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore* 10: 145 – 150.

2015. Прилог познавања хеленистичке фортификације на југоисточном Јадрану. *Војноисторијски гласник* 1 (2015): 185 – 206.

2016. Белешка о фортификацији раноантичког насеља у Гошићима. *Бока* 36, (у štampi)

2016. Prilog poznavanju helenističke fortifikacije na Oblunu kod Podgorice. *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore* 11, (u štampi).

Uz radove koji su zasnovani na samostalnom prikupljanju građe, Milijan Dimitrijević objavio je i tekstove koji u novom svetlu predstavljaju deo ranije poznate građe relevantne za njegovo istraživanje:

2012. О грчко – италској амфори из Роса у Боки Которској. *Бока* 32: 163 – 171.

2013. Археолошки налази са будванске некрополе у Народном музеју у Панчеву. *Гласник музеја Баната* 15: 33 – 39.

Svi do danas objavljeni radovi kandidata ukazuju na posebnu sklonost marljivog i detaljnog pristupa arheološkoj građi, ozbiljnost u pristupu i promišljanje teorijsko-metodološkog okvira istraživanja. Ove su osobine Milijana Dimitrijevića došle do svojeg punog izraza u njegovoj doktorskoj disertaciji.

Doktorska disertacija Milijana Dimitrijevića *Utvrđena helenizovana naselja na jugoistočnom Jadranu od 4. veka stare ere do rimskih osvajanja – Aspekti društvenih i ekonomskih promena u paleobalkanskim zajednicama* sastoji se od impresivne 601 stranice osnovnog teksta, 102 strane bibliografije i četiri priloga sa tabelarnim prikazima lokaliteta, geografskim kartama regiona obuhvaćenog istraživanjem, ilustrativnim prikazima arhitekture i pokretnog arheološkog materijala. Tekst je podeljen na sedam osnovnih poglavlja.

U **uvodnom poglavlju** kandidat jasno i adekvatno izlaže predmet svojeg istraživanja, početne hipoteze i istraživačka pitanja. Sredinom 4. veka stare ere na prostoru južnojadranskog priobalja – na teritoriji današnje Crne Gore i severne Albanije – podignuta je serija fortifikovanih naselja, koja svojom arhitekturom i pokretnim arheološkim nalazima ukazuju na intenzivne veze sa južnijim oblastima uobičajeno označenim kao helenistička Grčka. S druge strane, u literaturi je, pre svega na osnovu sačuvanih pisanih svedočanstava, rasprostranjena interpretacija da se ova naselja mogu povezati sa tzv. *Ilirskom kraljevinom*, čije su veze sa južnim susedima dovele do snažnih kulturnih uticaja i, najzad, *helenizovanja* – prihvatanja kulturnih normi helenističke kulture i konsekventne postepene promene etničke atribucije stanovništva. U osnovi ovakvih interpretacija počiva difuzionističko viđenje odnosa među kulturama, gde je jedna određena kao dominantna, pa otud kontakt neminovno rezultira preuzimanjem njenih odlika među kulturno inferiornim stanovništvom. Dimitrijević napušta uobičajeni okvir koji presudnu ulogu u zapaženim promenama dodeljuje uticajima dominantne kulture sa juga, postavlja pitanja koja sežu izvan ove uobičajene interpretacije pojave novih arhitektonskih formi i pratećeg arheološkog materijala i okreće se socio-ekonomskim aspektima ove pojave. Kako bi odgovorio na ovaj zadatak, kandidat već u uvodnom delu artikuliše niz suštinskih pitanja o prirodi arheološkog materijala i mogućnostima interpretacije izvan uobičajenog ključa.

Uvodno poglavlje sadrži i precizno određenje geografskih i hronoloških okvira istraživanja, čime se postavljaju jasne i argumentovane granice arheološkog uzorka. Najzad,

kandidat iznosi pregled pisanih svedočanstava o predmetu istraživanja i dosadašnjih interpretacija ove građe.

U drugom poglavlju kandidat temeljno izlaže teorijsko-metodološke osnove svojeg istraživanja, polazeći od kritičkog pregleda koncepta helenizacije i normativnog shvatanja kulture na kojem on počiva. Sledi pregled aktuelnih pristupa arheološkom materijalu zasnovanih na konceptima identiteta i društvenih praksi. Na osnovu temeljnog istraživanja teorijskih osnova tumačenja društvene dinamike i odnosa pojedinaca i grupa koji potiču iz srodnih društveno-humanističkih disciplina, Dimitrijević razvija *koncept distributivne integracije* kao okvir kompetentno prilagođen njegovim istraživačkim pitanjima, ciljevima i zadacima. Polazeći od primene koncepta P. Burdijea i E. Gidensa u arheološkom istraživanju, kandidat dovodi u uzročno-posledičnu vezu prakse razmene i distirbucije materijalne kulture i socio-ekonomsku integraciju zajednica kasne praistorije. Na ovaj način, on razvija interpretaciju dinamike društvenih odnosa koji stoje u pozadini drastičnih promena u arheološkom zapisu – pojava fortifikacija, keramičkih proizvoda i drugih oblika materijalne kulture. Drugo poglavlje zaključuje se metodološkim i metodskim razmatranjima, koja povezuju teorijsku bazu istraživanja sa postupcima analize materijala.

Treće, i najobimnije poglavlje teze Milijana Dimitrijevića je uzoran, detaljan i veoma dobro organizovan pregled arheoloških nalazišta sistematizovanih po geografskim oblastima. Kvalitet ovog pregleda impresivnog obima od preko 350 stranica ne počiva samo na njegovoj iscrpnosti, već i na načinu sistematizovanja materijala. Lokaliteti su predstavljeni topografijom, istorijatom istraživanja, arhitekturom, funerarnim spomenicima i pokretnim nalazima, na način koji ovu tezu čini nezaobilaznim i pouzdanim pregledom, koji će nesumnjivo predstavljati ključan doprinos daljnim istraživanjima. Kandidat u potpunosti poznaje literaturu, postojeće interpretacije i sam materijal, izlažući ga u potpunom skladu sa svojim istraživačkim postupkom.

Četvrto poglavlje teze smešta helenizovana naselja u njihov prirodni ambijent, počevši od fizičkih karakteristika prostora, preko reljefa, klime i hidrografije. Na ovaj način kontekstualizovane su ekonomske delatnosti stanovništva – poljoprivreda, komunikacije, kao i vojni i ratni aspekti.

Peto poglavlje posvećeno je arhitekturi i ponovo počiva na temeljnom istraživanju različitih teorijskih polazišta, kako bi se proces urbanizacije i izgradnje fortifikovanih naselja doveo u adekvatnu uzročno-posledičnu vezu sa socio-ekonomskim aspektima zajednica koje su ih izgradile.

Šesto poglavlje teze donosi primenu koncepta distributivne integracije na pokretni arheološki materijal, od najbrojnijih keramičkih, preko staklenih do metalnih primeraka, potom na nakit, oružje i novac. Ovakav sveobuhvatni pristup, koji integriše sve raspoložive izvore arheoloških podataka, smeštajući ih u kontekst različitih društvenih praksi, predstavlja obiman zadatak koji prevazilazi uobičajeni obim doktorske disertacije. Milijan Dimitrijević, međutim, kontroliše svoj obiman materijal i kataloška obrada nije cilj po sebi, već sredstvo u argumetaciji.

Zaključna razmatranja teze Milijana Dimitrijevića povezuju u koherentnu celinu njegova teorijska polazišta, metodološki i metodski postupak. Rezultat je dinamična interpretacija

društvenih i ekonomskih promena na teritoriji južnojadranskog priobalja u završnim fazama praistorije, koja prevazilazi u suštini statičan difuzionistički model. Aktivna uloga materijalne kulture u različitim oblicima uspostavljanja društvenih odnosa prikazana je sa različitih aspekata, koji obuhvataju društvene prakse zajednica u kontaktu sa drugačijom kulturom, njihove strategije ekonomske i društvene integracije, koja rezultira i uključivanjem novih oblika materijalne kulture, od načina izgradnje naselja do predmeta svakodnevne upotrebe. Helenizovani oblici tako nisu prikazani kao jednosmeran prijem uticaja dominantne kulture, već kao posledica aktivnih procesa prilagođavanja izmenjenim okolnostima unutar i izvan zajednice.

U zaključku, doktorska disertacija Milijana Dimitrijevića *Utvrđena helenizovana naselja na jugoistočnom Jadranu od 4. veka stare ere do rimskih osvajanja – Aspekti društvenih i ekonomskih promena u paleobalkanskim zajednicama* u potpunosti je ispunila zadatke postavljene u njegovom obrazloženju teme. Izuzetno obiman, temeljan i detaljan prikaz raspožive građe smešten je u adekvatan teorijsko-metodološki okvir, koji je konsekventno primenjen u istraživanju. Iz tih razloga predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da kandidatu Milijanu Dimitrijeviću odbobri odbranu doktorske teze.

S poštovanjem,

Doc. dr Jasna Vuković

Doc. dr Zorica Kuzmanović

Prof. dr Staša Babić, mentor